

Onsdagen den
3 december 1975

Onsdagen den 3 december

Kl. 19.30

*Årsredovisning för
Statsföretag AB*

§ 1 Årsredovisning för Statsföretag AB

Föredrogs näringsutskottets betänkande 1975/76:8 med anledning av regeringens skrivelse 1975:88 med överlämnande av årsredovisning för Statsföretag AB jämte motion.

I detta betänkande behandlades

dels Statsföretag AB:s årsredovisning för år 1974, vilken överlämnats till riksdagen med regeringens skrivelse 1975:88 (industridepartementet)

dels den med anledning av skrivelsen väckta motionen 1975/76:4 av herr Lövenborg (vpk) och fru Marklund (vpk), vari hemställts att riksdagen uttalade

A. att gruvbrytningen snarast borde påbörjas vid Kaunisvaara, såvitt möjligt redan under 1976,

B. att den statliga företagsamhetens utveckling – såväl som tillgodo-seendet av viktiga regionala intressen och sysselsättningsintressen – krävde en markerad nyorientering från Statsföretag AB:s sida på att utveckla industrin genom bl. a.:

1. en långtgående förädling av den norrbottniska malmen,
2. anläggandet av ett valsverk i NJA:s egen regi,
3. industriell spridning inom regionen i anslutning till NJA:s fortsatta utbyggnad samt
4. utveckling av den statliga träindustrin genom finförädling av pappersproduktionen, ökad träkemisk forskning samt industriell uppföljning av sågverksindustrin.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen lade regeringens skrivelse 1975:88 till handlingarna,
2. att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:4 punkten A,
3. att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:4 punkten B.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! På grund av speciella omständigheter finns ingen reservation fogad till detta betänkande, men det ändrar förmodligen ingenting i sak.

Vi motionärer ansåg att det i anslutning till årsredovisningen var nödvändigt att aktualisera några praktiska och principiella frågor av största vikt.

Som de flesta norrbottningar är vi rädda om länets naturtillgångar.

Onsdagen den
3 december 1975

*Årsredovisning för
Statsföretag AB*

Vi vet att vi lever i ett rikt län men också att råvarutillgångarna inte är outtömliga. Vi vet också att man kan hushålla bättre med råvarorna genom att minska exporten av råvaror och halvfabrikat och genom att väsentligt öka förädlingsgraden.

Vår principiella huvudlinje är att man måste gå in för en strukturell förändring av det norrbottniska näringslivet. Norrbotten måste alltså förvandlas från ett råvaruproducerande till ett högindustrialiserat län. Då får vi större utbyte av våra resurser och behöver inte töra lika hårt på våra råvarutillgångar som f. n. Staten måste gå i spetsen för en sådan utveckling.

Den principiella huvudlinjen avspeglar sig i den motion som behandlas i det här betänkandet. Vi inleder med att anknyta till de problem för de norrbottniska statsföretagen som kom i öppen dag under detta år. LKAB:s malmfält fick under sommaren och hösten onormala proportioner på grund av avsättningsbekymmer. Både ASSI och NJA tvingades minska produktionen av samma skäl. Vi anser att detta måste uppfattas som allvarliga varningssignaler. Visserligen ser vi flera orsaker till detta, bl. a. den kapitalistiska världskrisen, men en orsak är utan tvivel de norrbottniska statsindustriernas huvudsakliga inriktning på export av råvaror och halvfabrikat. Här anser vi att man inom statsföretagsgruppens ram måste ägna sig åt ett radikalt nytänkande.

LKAB är en av de tunga komponenterna inom Statsföretag AB. LKAB har under många år haft en konservativ, för att inte säga destruktiv ambition att till varje pris öka råmalmsuttaget från de nuvarande gruvorna. Vi vänder oss mot denna stelbenta målsättning. Vi är kritiska mot mycket i LKAB:s politik som sanktioneras av Statsföretag AB.

Det statliga malmbolaget har i år haft vissa bekymmer med avsättningen, men oberört av detta arbetar ledningen för fullt för att genom nya skiftindelningar och andra åtgärder öka malmuttagen. Siffran 32 miljoner ton för Kiruna har nämnts i sammanhanget, och håller man på så här så avlivar man inte bara gruvorna utan också gruvsamhällena någon gång kring sekelskiftet.

Med samma ambition som drivkraft satsar man drygt 300 milj. kr. på den nya malmkajen i Narvik. Vi tycker nog att de pengarna lika väl som de som satsas i oljeborrningar utanför norska kusten hellre borde användas för att utveckla förädlingsindustrier framför allt i malmfälten.

För en tid sedan annonserade LKAB efter ortdrivare, och man förbereder nyanställning av ca 400 arbetare i Kiruna och Svappavaara. Vi brukar verkligen inte vända oss emot att statsföretagen anställer folk, men vi är betänksamma när det gäller syftet. Nyanställningarna skall göras åtminstone delvis för att forcera det vi med rätta kallar rovbrytning av malm för oförädlad export.

I Svappavaara planerar man att öka malmbrytningen från 5,5 miljoner ton till 8,5 miljoner ton per år. Det innebär alltså att ett malmfält som för mindre än 20 år sedan inte ansågs brytvärdt snart skall komma i närheten av Malmbergsgruvans kapacitet.

LKAB har också uppskattat hur mycket malm som finns att bryta i Svappavaara. Det är inte mer än 190 miljoner ton. Och det innebär i sin tur att malmen kommer att vara slut 1998. Med LKAB:s politik är Svappavaaragruvan utplundrad om ca 20 år.

Vad gör man då med detta samhälle, som helt och hållet är beroende av gruvdriften? Ja, det talar i varje fall inte LKAB om.

Detsamma måste sägas om LKAB:s politik när det gäller gruvorna i Kiruna och Malmberget. Den leder på sikt till katastrof för de samhällen det här är fråga om. Och det är inget hot som ligger fördolt långt bort i framtiden. Det handlar om faktiska realiteter under de närmaste tioårsperioderna.

Vi kräver att LKAB-ledningen överger sin hasardbetonade politik och tvingas acceptera målsättningen att malmen måste förädlas före export. Det är det enda vettiga ur nationalekonomisk synpunkt, och det skulle också innebära att man tryggar gruvsamhällellenas framtid.

Vi måste hushålla bättre med malmen. Man får inte gå på som om man tänker: Efter oss må syndaflo den komma.

Att bättre hushålla med malmtillgångar sker genom två åtgärder:

1. Ökad förädlingsgrad. Det ger mera pengar för mindre malmkvantiteter.

2. Exploatera nya gruvfyndigheter. Då kan man ta det försiktigare med nuvarande malmgruvor.

Gruvbrytningen måste breddas och det snabbt. Norrbotten har flera kända malmförekomster, men en av dessa står särskilt i fokus för intresset. Det är malmförekomsten i Kaunisvaara, ett projekt som har utretts i 20 år samtidigt som kommunen har förtvinat.

Nu har LKAB äntligen presenterat sina slutsatser. Utredningen ger besked om att malmen är brytvärd och användbar. Men LKAB säger också – inte oväntat – att gruvbrytning inte är företagsekonomiskt lönsam.

Det är ingen särskilt originell invändning. Den restes på sin tid också när det gällde Svappavaara. Invändningen innebär förmodligen också att LKAB inte vill sätta i gång med gruvbrytning.

Det är klart att malmbrytningen kräver betydande ekonomiska insatser. LKAB föredrar måhända att investera sina pengar i Narviksbukten och i oljeborrningar.

Problemen i Pajala kommun är kända. Man vet att kommunen går mot en katastrof om inget radikalt händer. Därför är gruvbrytning en livsnödvändighet för kommunen. Det finns inget alternativ och därför inget annat val. Det måste bli gruvbrytning.

Vi framhöll när det gällde gruvan i Stekenjokk, att det helt avgörande måste vara den samhällsekonomiska kalkylen. Samma synsätt måste användas för Kaunisvaara. Gruvan kan ge nytt liv åt en döende bygd. Den kan ge tvångsförflyttade människor en chans att komma tillbaka. Den kan ge impulser till annan verksamhet. Den kan ge människor en meningsfull sysselsättning i stället för understöd. Kommunen får nya skatteinkomster.

Allt detta kan man möjligen uppskatta i reda pengar, kronor och ören. Men därtill kommer det i kronor omätbara, nämligen lyckan och glädjen hos människor som kan stanna kvar i den bygd som sett dem födas och där de trivs. Det bör också med i de överväganden som måste göras i sammanhanget.

Då kan beslutet bara bli ett. Det 20-åriga förhalandet måste få ett slut. Riksdagen bör uttala sig för att gruvbrytning startas redan under nästa år. Det är bråttom i Pajala.

Att bredda malmbrytningen ser vi också som ett sätt att nå fram till bättre hushållning med nuvarande malmgruvor. Det andra, som också måste bli vägledande för AB Statsföretags fortsatta inriktning – och som vi saknar i betänkandet – är att den helt dominerande delen av Norrbottensmalmen förädlas i det län där den bryts.

Mot den bakgrunden var det naturligt att vi med stor tillfredsställelse hälsade beslutet om Stålverk 80. Det ser vi som ett steg i rätt riktning. Men vi känner en viss oro över de senaste turerna i sammanhanget.

Vi anser att en tredubbling av stålförädlingen i jämförelse med nuvarande byggnadsetapp bör vara en riktpunkt. Nu har man i stället börjat tala om betydande förändringar av det nuvarande projektet, tidsförskjutningar osv. Är regeringen på väg att falla undan för borgerliga attacker? Det finns anledning att ställa den frågan.

Den 16 oktober klagade industriministern att helt nya planer kommit in i bilden. Samarbete med privatkapitalet planeras. Det gäller inte bara Kruppverken utan också Stora Kopparberg och Gränges. Planeringen läggs ut på tio år i stället för på fem.

Svenska Dagbladet hade den 25 november en artikel, där man gav uttryck för stor belåtenhet med de nya planerna. Därav kan man nog dra någon slutsats. Vi vänder oss i vår motion inte mot tanken på en produktion av valsade produkter, men däremot vill vi säga ett bestämt nej till planerna att släppa in svensk och utländsk storfinans i det statliga projektet. Den svenska storfinansen har med näbbar och klor bekämpat uppbyggandet av NJA och har inget som helst intresse av att gynna vare sig NJA eller Norrbotten, och en uppluckring av ägande och huvudmannaskap ligger inte i samhällets intresse. Staten bör gå vidare med planerna på att upprätta valsverksproduktion, men det bör ske i egen regi. Släpp inte in Krupp och Wallenberg! Däremot bör regeringen fundera på om det inte är dags att överta hela gruvbrytningen och malmförädlingssektorn i vårt land.

I AB Statsföretags årsredovisning anser vi också att vi saknar ett klart perspektiv när det gäller förädlingen av länets andra stora naturtillgång, nämligen skogsråvara. Här är vårt resonemang detsamma. Vi måste få ut mera av våra råvaror. Vi måste förädla mera på hemmaplan som ett alternativ till fortsatt export av råvaror och halvfabrikat. Det är alltför länge som man har ägnat sig åt virkesexport söderut. Varenda norrbottning har sett de väldiga släpen av massaved som har bogserats bort från länet och ner till träindustrin i södra Sverige och Mellansverige. I övrigt har

man i stor utsträckning ägnat sig åt att exportera plank och bräder. Den snabba och höga profiten har varit vägledande, vilket bl. a. de stora kalhyggena vittnar om. De är f. ö. ingen ny företeelse. De gisslades i Flammen så tidigt som 1907, då en sågverksarbetare ironiskt skaldade så här om dåvarande träpatroner:

”Låt någon annan jordens gröda
draga fram med idog hand
Låt mig blott all skog föröda
i vårt dyra fosterland.

Låt det bliva ännu värre
kom med frost och missväxtår
Blott Du kallar mig, o Herre
innan det åt skogen går.

Låt mig intill dess få njuta
allt det goda livet har
och till sist få livet sluta
först när ingen skog finns kvar.”

Misshushållningen med skogens resurser är alltså av gammalt datum, och den fortsätter. Här anser vi att staten måste gå i spetsen för ett nytänkande. Vi är otåliga. Vi tycker att den statliga träindustrin inte har spelat den positiva roll den borde ha gjort. Alltför mycket har man ägnat sig åt att producera råvaror och halvfabrikat.

Produktionen av emballage, tidningspapper och finpapper borde ha utvecklats i större omfattning av ASSI. Plank och bräder räcker inte. Trähus och möbler borde finnas på statens produktionsregister. Lövmassan måste tas till vara. De träkemiska möjligheterna måste utvecklas. Produktionsregistret är för smalt. I stort sett inte en enda pinne borde lämna Norrbotten i oförädlad skick! Det skapar också möjligheter till bättre hushållning med råvaran, och det innebär dessutom mindre konjunkturkänslighet.

Också på detta område diskuteras nu ett aktuellt projekt, nämligen ASSI:s utbyggnad i Karlsborg och industrins komplettering med en kartongfabrik. Vi betraktar detta som en högst nödvändig satsning och som ett steg i rätt riktning.

Jag har tidigare aktualiserat frågan i riksdagen, och jag vill än en gång understryka hur viktigt det är att det blir ett snabbt och positivt besked. Kalix och nordöstra Norrbotten har ett sådant sysselsättningsläge att den statliga träindustrin måste byggas ut. Här bör det väl också sägas att det handlar om åtgärder för att på sikt trygga den statliga träindustrins framtid.

Vi har i motionen slutligen berört frågan om aluminiumverket i Jokkmokk. Ett känt faktum är att under årtionden har den svenska nationen

Nr 34

Onsdagen den
3 december 1975

Årsredovisning för
Statsföretag AB

tagit kraft för miljarder från Jokkmokks kommun. Man har också vetat att den dag måste komma då kraftverksutbyggnaderna kommer att vara slutförda, men trots detta har man inte lagt många strån i kors för att klara sysselsättningen den dag Vattenfall skulle komma att lämna arenan som stor arbetsgivare.

Det är en underlåtenhet som är så skändlig, att den närmast bör karakteriseras som brottslig. Nu finns det ett konkret projekt, nämligen det omdiskuterade aluminiumverket. Vi vet att aluminiumbehovet växer. Det har utredningar visat. Aluminiumproduktion kräver mycken elkraft, men lägger man verket i Jokkmokk slipper man överföringsförluster.

Aluminiumprojektet skulle ge jobb åt ca 800 människor. Men regeringen tyckar och håller jokkmokksborna på halster. Ändå vet man att om det inte sker någonting nu, mycket snabbt och i betydande omfattning, så hamnar kommunen i ett helt katastrofalt läge. Nog måste Statsföretag AB och samhället i stort känna ansvar för vad som håller på att ske och samla sig för att ge kommunen något tillbaka för allt vad den har lämnat ifrån sig under årens lopp. Det finns inte en rad i årsredovisningen som antyder att man från Statsföretags sida känner någon som helst sådan skyldighet, och det tycker vi är anmärkningsvärt.

Norrbotten är ett stort län. Nu byggs NJA ut i Luleå, och det är bra, men det måste ske någonting lika positivt i övriga länsdelar. Vi anser att industriell spridning, utgående från NJA, måste planeras samtidigt med uppbygget i övrigt och underlättas genom speciella åtgärder.

Vi vill med skärpa framhålla att Norrbotten måste betraktas som en enhet. Expansionen i Luleå får inte innebära att övriga länsdelar töms på folk. Då blir den ena villan värre än den andra. Den problematiken rullas inte heller upp i Statsföretag AB:s årsredogörelse.

Vi har, sammanfattningsvis, med den här motionen velat peka på vikt av att man går in för en markerad nyorientering av Statsföretags verksamhet i Norrbotten, att man så fort som möjligt gör slut på rovdriften på råvarutillgångarna och att målsättningen blir att den helt dominerande delen av våra råvaror förädlas på hemmaplan. Statsföretag AB spelar en stor roll i näringslivet där uppe redan nu, och det ansvar man har förpliktar till nya steg. Vi hade velat se mera av nytänkande i den årsredovisning som vi nu behandlar.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionen 1975/76:4.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Huvudfrågan i det betänkande som vi just nu diskuterar är Statsföretag AB:s verksamhetsberättelse, som näringsutskottet på sedvanligt sätt granskat. Förutom de upplysningar som ges i den skriftliga verksamhetsberättelsen har VD i Statsföretag och VD i LKAB inför utskottet lämnat ytterligare upplysningar. Utskottet har inte funnit anledning till något särskilt yttrande i anslutning till genomgången av Statsföretags årsredovisning för år 1974.

I motion 1975/76:4 har herr Lövenborg och fru Marklund framfört

en rad förslag, särskilt beträffande de statliga företagen i Norrbotten och deras verksamhet. Jag tar upp de olika yrkandena punkt för punkt.

Som första punkt föreslår motionärerna att gruvbrytning snarast påbörjas vid Kaunisvaara, om möjligt redan under 1976.

Som torde vara bekant för kammaren har LKAB sedan några år arbetat med att undersöka såväl de tekniska som de ekonomiska förutsättningarna för en brytning i Kaunisvaara. Bl. a. har det gällt att hitta vägar för att kunna avlägsna svavlet som finns bundet i malmen. Helt nyligen har LKAB givit till känna att man nu är klar med utredningen, och man har också meddelat huvuddragen av de förslag som läggs fram. Då utskottet förutsätter att denna utredning inom en nära framtid bringas till riksdagens prövning finns det ingen anledning att just i dag ta upp den frågan.

Som nästa punkt tas upp krav på att den statliga företagsamheten får en markerad nyorientering från Statsföretags sida i syfte att utveckla industrin genom bl. a.:

1. en långtgående förädling av den norrbottniska malmen,
2. anläggandet av ett valsverk i NJA:s egen regi,
3. industriell spridning inom regionen i anslutning till NJA:s fortsatta utbyggnad, samt
4. utveckling av den statliga träindustrin genom finförädling av pappersproduktionen, ökad träkemisk forskning samt industriell uppföljning av sågverksindustrin.

De framförda förslagen är i allt väsentligt mycket väl kända av kammaren från tidigare år. De är föga kontroversiella – i varje fall ser jag det så – och i flera avseenden är de redan på väg att förverkligas.

Vad gäller en långtgående förädling av den norrbottniska malmen så tas ett mycket stort steg framåt när Stålverk 80 byggs. De två valsverk som numera sägs skola komplettera Stålverk 80 för ju förädlingen ännu ett steg vidare. Dessa frågor blir dock föremål för riksdagens prövning inom några månader, under våren 1976, varför en diskussion i dag väl kan begränsas.

När det gäller vidareförädling i övrigt, brytningstakt, malmexportpolitik osv. vill jag också påminna om den utredning om en bättre samordning mellan LKAB och NJA som regeringen nyligen har tillsatt efter ett krav från riksdagens sida. Nämnas kan också den redovisning av LKAB:s många olika verksamheter som lämnades av verkställande direktören i LKAB vid hans besök i utskottet. Jag kan bara ge några exempel på vad LKAB sysslar med vid sidan om den ursprungliga järnmalmsbrytningen i Kiruna och Malmberget.

Man har övertagit Tuolluvaara Gruv AB, och där fortsätter man brytningen. Aktiebolaget Statsgruvor har också tillförts LKAB-koncernen, som därigenom producerar malmer innehållande bly, zink, koppar, volfram och flusspat. Under det senaste året har man på regeringens uppdrag sysslat med att projektera brytning av uranmalm i Ranstad. Ett mycket intensivt forskningsarbete pågår kring problemet att ur anrikningsavfall

i de lappländska gruvorna framställa bl. a. ett apatitkoncentrat. Detta kan utgöra underlag för en fosforsyrefabrik, säger man. Dotterbolaget AB Forshammars Bergverk producerar olika typer av fältspat.

På många håll i Norrbotten har man enligt redogörelsen funnit intressanta malmer innehållande koppar, molybden, uran osv., som LKAB f. n. undersöker. Man har också försökt få fram ett bättre sprängmedel än dynamit, nämligen ammoniumnitratsprängmedel. För detta ändamål har man också byggt en sprängämnesfabrik.

Vidare kan jag peka på att LKAB som konsult har genomfört insatser i många länder – Korea, Jugoslavien, Marocko, Argentina osv. Dessutom är det bekant för alla att LKAB är med i oljeprospekteringen – man är meddelägare i både OPAD och Petroswede.

Detta är några exempel på nya ting som LKAB sysslar med – visserligen inte i samtliga fall i Norrbottens län. Man får emellertid erfarenhet som kan ha mycket stor betydelse för utvinnande av Norrbottensmalmer och för annan verksamhet i Norrbotten. Jag lämnar med detta den ifrågavarande redogörelsen.

Förslaget om anläggande av ett nytt valsverk i NJA:s egen regi, som nämns i motionen, bör väl rimligen behandlas i samband med att frågan om Stålverk 80 och eventuella valsverk i anslutning därtill prövas av riksdagen om några månader, och därför bör det förslaget i dag kunna avföras från debatten.

Industriell spridning inom regionen – alltså Norrbottens län – i anslutning till utbyggnad av NJA och Stålverk 80 är naturligtvis en viktig angelägenhet – på den punkten är jag helt överens med motionärerna. Det stora behovet av service och underleveranser till de stora statliga industrierna i Norrbotten – LKAB, ASSI, NJA, Stålverk 80 osv. – bör kunna spridas till hela länet och inte enbart komma Luleå eller den s. k. fyrkanten till godo. Här är det dock främst fråga om en beredskap och en planmässig inriktning från småindustrin i länet att ta hand om dessa sysselsättningstillfällen.

Norrbottens landsting har anslagit 1 milj. kr. till Norrbottens företagareförening för att i samverkan med LKAB, NJA och vissa konsultföretag utreda vilka spridningsmöjligheter som finns när det gäller dessa servicearbeten. Man vill också undersöka vilka resurser småföretagen har att ta hand om arbetena. Avsikten är även att man skall söka skapa ett samarbetsorgan mellan länets småindustrier för att verkligen sprida underleveranser och service. Självfallet kan det framöver finnas anledning att söka få med staten i det här arbetet för att skapa den hittills kanske billigaste och effektivaste formen av regionalpolitik. Men härom finns det ju ingen anledning att diskutera i dag – vi vill gärna ha fram de här resultaten först från landstingens utredning.

Beträffande aluminiumverket i Jokkmokk vill jag inte säga mer än att utskottet inte funnit att detta hör hemma direkt i Statsföretags verksamhetsberättelse. Det är en helt annan fråga. Den har inte Statsföretag hand om – Statsföretag tillverkar inget aluminium. Den frågan får väl

prövas i andra sammanhang. Jag vill bara erinra om att vi själva här i riksdagen i våras beslutade om en energipolitik som bl. a. innebär att varje industrietablering av denna storlek också skall prövas ur energisynpunkt. Det skall vi ha klart för oss.

Sedan talas det om utvecklingen av den statliga skogsindustrin genom längre gående förädling. Det är ett mycket angeläget önskemål, alldeles särskilt nu när vi får större och större klarhet om att det finns ingen mera skogsråvara att ta hand om. Återväxten är inte större än att den i dag används av industrin. Man bör ändå för rättvisans skull uppmärksamma att ASSI under de senaste åren vid åtminstone ett av sågverken i norr byggt ut såväl impregneringen som fingerskarvningen och alltså skapat ett antal sysselsättningstillfällen för vidareförädling av den råvaran.

Vidare bör man uppmärksamma att ASSI har en ansökan liggande hos regeringen om att få uppföra en kartongfabrik vid Karlsborgs Bruk och alltså gå ytterligare ett steg i vidareförädling. I rättvisans namn bör det alltså sägas att ASSI ändå försökt att fortsätta vidareförädlingen.

Allt detta bör man hålla i minnet, även om man naturligtvis kan önska att takten vore ännu högre. Jag tror att man skall vara glad för vad som händer.

Utskottet finner, mot bakgrund av de skäl jag här anfört, lika litet i år som tidigare anledning att föreslå bifall till motionsyrkandena.

Herr talman! Jag ber att med det jag här anfört få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! Vår motion tog ju upp ganska många saker, bl. a. Kaunisvaara. Där anser herr Svanberg att det finns ingen anledning för riksdagen att göra något särskilt uttalande nu, detta med hänvisning till att utredningens betänkande nyss är producerat och att utvärdering återstår.

Ja, det finns alltid skäl till att riksdagen inte skall uttala sig i den ena eller andra riktningen. I allmänhet anförs att det och det problemet är föremål för utredning. Frågan om Kaunisvaaramalmen har utretts i 20 år, och vi vet att läget i Pajala kommun är så allvarligt att för varje månad som rullar i väg hamnar man allt djupare i misär och driver bort ännu fler människor. NJA har förklarat att företaget tar hand om Kaunisvaaramalmen. Problemet med svavelhalten uppges också vara löst.

Vad vi vill är att riksdagen redan nu skall uttala sig för att gruvbrytning påbörjas nästa år – vi tycker att det räcker med den långa resit som man redan har haft. Då skulle planeringsarbetet för gruvbrytning och kommunikationer samt övrig samhällsplanering kunna påbörjas. Det är bråttom för Pajala kommun, och det tycker jag att riksdagen bör tänka på.

När det gäller NJA:s utbyggnad kommer det visserligen att ske en ny behandling, men vi finner att det finns alla skäl för riksdagen att

markera sin ståndpunkt och vända sig mot planerna på att involvera svensk och utländsk storfinans i de statliga utbyggnadsplanerna. Det diskuteras ju högst seriöst. I stället borde regeringen allvarligt överväga att ta över hela den svenska järn-och stålproduktionen, inte att luckra upp ägandeförhållandet när det gäller denna produktion.

Som bekant besökte en delegation från vår riksdagsgrupp för några veckor sedan NJA, och såvitt jag då kunde förstå betraktade NJA:s disponent inte alls det här samarbetet som något nödvändigt. Vad det handlar om är ju att trygga kapitalförsörjningen, och vi tycker inte att det är skäl nog att släppa in Krupp och Wallenberg. Det finns pengar, bl. a. i AP-fonderna. De bör användas för att trygga NJA:s utbyggnad när det gäller långtgående förädling.

Syftet med de väckta motionerna är på intet sätt märkligt. Vi vill framför allt peka på vikten av ett helt nytt synsätt när det gäller statsföretagens uppbyggnad. Vi har nu de stora, tunga, statliga basindustrierna, och det är bra. De måste betraktas som utgångspunkten för uppkomsten av lättare industrier med en bred produktutveckling, för det är de som ger jobb i framtiden. Den vägen borde man ha slagit in på för länge sedan. Vi efterlyser där ett principiellt nytänkande när det gäller statsföretagens verksamhet. Det skall inte bara finnas tunga och grova industrier, utan den långt drivna förädlingsindustrin måste bli den dominerande. Det måste vara framtidsperspektivet. Och det hade vi velat se något av i denna årsredovisning.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Det finns ingen anledning för herr Lövenborg och mig att här diskutera brytning eller inte brytning i Kaunisvaara. Jag är minst lika medveten som herr Lövenborg om den ytterst svåra situationen i Pajala och anser också att där bör det hända någonting. Och jag är glad över att en undersökning nu har gjorts av förutsättningarna för en sådan brytning och att resultaten av undersökningen nu kommer att gå ut på remiss, så att vi kan diskutera dem. Vi får säkert anledning återkomma flera gånger till vad den utredningen har kommit fram till. Men det finns ingen anledning att i dag binda sig och säga att vi skall börja brytningen just 1976. Vi måste ju i Herrans namn först få gå igenom vad utredningen har kommit fram till och veta vad det är som LKAB föreslår.

Herr Lövenborg sade att LKAB har förklarat att brytningen inte är lönsam, men låt oss titta på den saken. Låt oss fråga vad det är som fattas av lönsamhet, om samhället kan medverka osv. Jag är minst lika beredd som herr Lövenborg att medverka till att en brytning kommer till stånd så snart detta är möjligt, men jag vill inte där binda mig för någon viss tidpunkt. Det var det.

Sedan var herr Lövenborg inne på frågan om NJA:s fortsatta utbyggnad och Stålverk 80, men hela den frågan får vi ju anledning att diskutera under detta riksmötes vårsession. Då kommer hela frågan om anslutningen av både Kruppska och andra valsverk upp, som herr Lövenborg

här talat om. Han sade i det sammanhanget att det finns ingen anledning att blanda in utländsk storförfinans i dessa företags verksamheter. Ja, det kan man ju diskutera. Men jag tycker att herr Lövenborg uttalar sig litet lättvindigt, när han säger att det behövs inte, för pengar finns det i AP-fonderna. Men snälla herr Lövenborg, det stora problemet just nu för svensk industriell utbyggnad är ju att få fram tillräckligt mycket investeringskapital. Det är ju det som är det verkligt stora problemet.

Jag menar inte att frågan om Krupps inblandning skall avgöras bara av det. Den saken får vi diskutera när den dagen kommer. Men lek inte så där lättvindigt med orden genom att bara säga: Pengar finns det. Pengar finns inte i tillräcklig omfattning för att svara mot allt vad vi vill göra såväl i Norrbotten som i andra delar av landet. Vi skall vara så hederliga att vi medger det. Vi måste få fram ännu mera pengar.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! Jag vet inte, herr Svanberg, om jag leker lättvindigt med några begrepp i detta sammanhang. Men vad som står alldeles klart är att kapitalförsörjningen inte får tjäna som argument för att släppa in exempelvis Kruppverken och den svenska storförfinansen i det statliga järnverket. Tvärtom måste det finnas andra perspektiv som är bättre, om man ser litet längre än näsan räcker.

Vad sedan gäller frågan om Kaunisvaara står det på s. 5 i utskottets betänkande: "Det är en självklar uppgift för Statsföretag och berörda dotterbolags ledning att bedriva en långsiktig planering som skapar förutsättningar för nya, kvalificerade produktionsinsatser." Det är ju en allmänt välvillig behandling av policyn i Statsföretag. Men jag måste säga, och jag tycker att jag kan göra det på ganska goda grunder, att jag hyser tvivel på den långtgående ambitionen hos Statsföretag AB när det gäller den långsiktiga planeringen och det från vår synpunkt rätta alternativet. Jag vill bara erinra om den påtagliga motvilja, för att inte säga det påtagliga motstånd, som utvecklats av ledande personer inom Statsföretags ram när det gäller projektet Stålverk 80. Statsföretags Per Sköld. Arne S. Lundberg m. fl. kan inte sägas leva upp till den ambition som bör vara självklar för statsföretagen. De kan vara skickliga på sina områden, men något principiellt nytänkande när det gäller statsdriftens utveckling tycker jag inte vi kan se några spår av. Det behövs alltså påtryckningar. Våra reflexioner och förslag i samband med årsredovisningen är därför fullt befogade.

Jag återvänder till förslaget om Kaunisvaara. Det har visat sig att LKAB har en mycket negativ attityd till det projektet. Därför måste det finnas alla skäl för riksdagen att göra påtryckningar som redan nu kan påverka ärendet i positiv riktning.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Vilka ambitioner Statsföretag har, och speciellt vilka ambitioner ledande personer där har, är tämligen meningslöst att diskutera

Onsdagen den
3 december 1975

*Årsredovisning för
Statsföretag AB*

här. Jag tänker inte diskutera dessa personer. Det finns många anställda i Statsföretag. Jag kan ha min uppfattning om dem, men det är ingenting som vi diskuterar i riksdagen. Ytterst ansvariga för ambitionerna från Statsföretags sida är aktieägarna, och aktieägarna är regering och riksdag. Det är inte de enskilda anställda i Statsföretag som ytterst har att svara för policyfrågan; det är vi, och det är framför allt regeringen.

Herr Lövenborg talade igen om det Kruppska valsverket. Jag skall inte gå in på den frågan utan bara säga att det är en hel del ting som med det engagemanget förs in i Stålverk 80, t. ex. tekniskt kunnande. Frågan uppkom genom att man förhörde sig om huruvida Kruppkoncernen var intresserad av att köpa ämnen från Stålverk 80. Man ville sälja ämnen till Tyskland, som vi sade när vi då diskuterade denna fråga i riksdagen. Då frågade man från Kruppkoncernens sida om vi inte kunde gå ännu längre och valsa ämnena till balk i Sverige. Jag förstår inte att det skulle innebära någon väldig fara vare sig för svensk industri eller för svenska statsföretag. Tvärtom är det ett sätt att skaffa sig en kund som bör vara ännu begärligare när han vill köpa en färdig vara än han var när han bara ville köpa ämnen.

Med detta, herr talman, yrkar jag ännu en gång bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2 och 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 4 av herr Lövenborg och fru Marklund, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lövenborg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 8 mom. 2 och 3 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 4.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lövenborg begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 287

Nej – 15

§ 2 Förstatligande av vissa företag

Nr 34

Onsdagen den
3 december 1975

*Förstatligande av
vissa företag*

Föredrogs näringsutskottets betänkande 1975/76:9 med anledning av motioner om förstatligande av vissa företag.

I detta betänkande behandlades motionerna

1975:177 av herr Israelsson m. fl. (vpk), vari hemställts att riksdagen hos regeringen begärde utredning och förslag beträffande statens övertagande av det belgiska bolaget Vieille Montagnes verksamhet i södra Närke,

1975:1628 av herr Hermansson m. fl. (vpk), vari hemställts att riksdagen beslutade om skyndsamt utredning angående ett statligt övertagande av Bolidenbolagets gruvtillgångar i Norr- och Västerbotten samt Rönnskärsverken, och

1975:1631 av herr Hermansson m. fl. (vpk), vari hemställts att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om förslag syftande till förstatligande av Industri AB Euroc.

Utskottet hemställde

1. beträffande bolaget Vieille Montagne att riksdagen skulle avslå motionen 1975:177,
2. beträffande Boliden AB att riksdagen skulle avslå motionen 1975:1628,
3. beträffande Industri AB Euroc att riksdagen skulle avslå motionen 1975:1631.

Herr ISRAELSSON (vpk):

Herr talman! I motionen 1975:177 yrkas att riksdagen hos regeringen begär utredning och förslag beträffande statens övertagande av det belgiska bolaget Vieille Montagnes verksamhet i södra Närke. I betänkandet 1975/76:9 avstyrker näringsutskottet motionen med hänvisning till bl. a. pågående utredning.

Vi har påpekat i motionen att vänsterpartiet kommunisternas principiella syn är den att Sveriges naturresurser skall ligga i folkets händer och under folkets kontroll. Men vi konstaterar samtidigt att ett genomförande av denna princip förutsätter övergång från den nuvarande kapitalistiska marknadshushållningen till en socialistisk planhushållning. Ett överförande av enskilda företag eller enstaka naturtillgångar i statens ägo innebär enligt vår mening inte någon socialisering eller något socialistiskt inslag i den nuvarande näringspolitiska samhällsbilden. En verklig socialisering som ett led i förverkligandet av ett socialistiskt samhälle måste, som vi ser det, innefatta en kvalitativ förändring av själva statsmakten och en överföring av alla avgörande produktionsmedel i hela folkets ägo via den nya statsmakten.

Men om vi har denna syn, är det då konsekvent att redan inom det nu rådande ekonomiska systemets ram kräva förstatliganden av vissa

enskilda företag? Som svar på den frågan kan sägas att vi inte obetingat är för förstatliganden inom det nuvarande systemets ram, men för vissa företag och branscher anser vi att det kan vara en fördel för det arbetande folket att förstatliganden sker. Ett område, där vi anser att förstatliganden skall ske, är exploateringar av naturtillgångar inom Sverige. Vi anser att detta krav har särskild tyngd i det fall sådana naturtillgångar exploateras av utländska multinationella företag.

Det företag vars förstatligande aktualiseras i den nu förevarande motionen är ett gruvföretag som ägs av ett belgiskt multinationellt bolag med förgreningar över världen och som också har varit involverat i ett kolonialt förflutet. Den svenska naturtillgång som detta bolag exploaterar är en rik malmtillgång i södra Närke nära norra ändan av sjön Vättern och angränsande till Östergötland. Exploateringen är av gammalt datum. Rättigheterna förvärvades redan 1857. Verksamheten har således pågått i över hundra år. Malmfyndighetens viktigaste beståndsdelar är zink och bly. Dessa metaller kan förutses komma att bli bristråvaror i en inte alltför avlägsen framtid. En hushållning med dessa viktiga naturresurser framstår därför som synnerligen angelägen. Det är både ett nationellt intresse för Sverige och i vidare mening ett globalt intresse för världens folk att en sträng hushållning med ändliga naturresurser iakttas. Dessa intressen är emellertid långsiktiga intressen som får genomslag först i en framtid, varför de har svårt att göra sig gällande i privatkapitalistiska multinationella storföretag med den kortsiktiga maximala profiten som ledstjärna. Vi menar att de samhällsekonomiska intressena på längre sikt måste bli vägande och att detta endast blir möjligt om samhället äger och kontrollerar viktiga naturtillgångar. Detta är således ett huvudskäl som talar för ett förstatligande av det här aktuella gruvföretaget.

Ett andra skäl är den koloniala ställning som Sverige intar i det här aktuella fallet. Den enda hantering som sker i Sverige är utbrytning av malmen och anrikning till slig. Sligen transporteras sedan ut ur landet för vidare förädling utomlands. Det bör utredas om inte en vidare förädling av sligen kan ske inom landet tillsammans med förädling av likartad malm från fälten i norra Sverige. I utskottets betänkande sägs att försök har gjorts i sådan riktning tidigare men att försöken slagit dåligt ut och fått överges med förlust av kapital på grund av oekonomiska tillverkningsmetoder. Jag har svårt att tänka mig att stora multinationella bolag, även om de säkerligen har tillgång till bästa nu tillgängliga teknik, skulle ha monopol på modern teknik i vad gäller framställning av zink och bly. Skulle så visa sig mera ekonomiskt finns säkerligen också möjlighet till en nordisk lösning av förädlingen eftersom Norge redan har en anläggning för framställning av de här ifrågakvarande metallerna.

Ett tredje skäl för att överväga ett överförande i statens ägo av gruvdriften vid Zinkgruvan i Närke är att vi finner det stå i god överensstämmelse med vad regeringen kallar en *aktiv mineralpolitik*. I en sådan aktiv mineralpolitik ingår en långsiktig hushållning med mineralresurserna, och det är just vad vi kräver i motionen. Den sittande mineral-

politiska utredningen har ju att överväga Sveriges försörjning med mineraliska råvaror dels för den närmaste tioårsperioden och dels för tiden fram till år 2000. Även om utredningen ännu inte kommit fram till några ställningstaganden på det område varom det här är fråga, anser jag att riksdagen mycket väl redan nu kan uttala sig för utredning och förslag om ett förstatligande av Zinkgruvan.

I mineralpolitiken innefattas också den tekniska forskningen och utvecklingen på mineralområdet. I det här fallet finns en sådan aktuell forsknings- och utvecklingsfråga. Frågan har särskilt aktualiserats av regeringens beslut att som villkor för deponering av avfallssand kräva ett intensivt utvecklingsarbete för att få fram samhällsnyttiga produkter av de restprodukter som bolaget självt ej utnyttjar. Mot denna bakgrund är det motiverat att bolaget endast får ett begränsat deponeringstillstånd, som ger skäligt rådrum för utvecklingsarbetet. Vi menar nog att möjligheterna att bedriva ett allsidigt forsknings- och utvecklingsarbete ökar om företaget överföres i svensk hand.

Jag har nu anfört några skäl till att det kan finnas anledning för riksdagen att hos regeringen begära utredning och förslag om ett förstatligande av Zinkgruvan i Närke. Jag vill slutligen också erinra om att det inte är första gången som denna fråga aktualiseras i riksdagen, även om det är länge sedan sist.

Frågan förevar, som också utskottet omnämner i sitt betänkande, år 1945. Den gången var det en socialdemokratisk motion som krävde samma sak som vi nu gör. Första namn var Lars Lindahl i Laxå, under många år ledamot av riksdagens andra kammare. Bland övriga namn ingick skatteutskottets tidigare ordförande, Erik Brant, och riksdagens nuvarande talman, Henry Allard.

Skälen för ett statligt övertagande var då också sociala. Man framhöll i motionen de usla sociala förhållanden under vilka många arbetare vid gruvan levde. Man påpekade att en bolagsstyrelse i ett främmande land inte kunde antas visa något större intresse för de svenska arbetarnas sociala förhållanden. Man anförde också: "Här torde profitintresset utan hänsyn till sociala och samhällseliga spörsmål vara utslagsgivande." Men utöver dessa sociala synpunkter framhölls zinkmalmsförekomstens betydelse för landet.

Herr talman! De sociala förhållandena, och då främst de bostadssociala, har blivit bättre sedan 1945. Men samtidigt har många gruvarbetare mött en för tidig död i lungcancer försakad av radioaktivitet i gruvan – på 15 år har 15 dött. Nu håller även dessa risker på att åtgärdas. Men helt oavsett dessa förbättringar i bostads- och arbetsmiljö är skälen för ett svenskt övertagande tungt vägande.

På grund av ett hastigt sjukdomsfall har vår representant i utskottet tyvärr inte kunnat avge en reservation. Därför yrkar jag, herr talman, bifall till motionen 177 år 1975.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! Det finns flera motiveringar för ett statligt övertagande av Bolidenbolagets gruvtillgångar i Norr- och Västerbotten. Jag skall här något beröra dessa. Dels måste det vara principiellt riktigt att naturtillgångar av den vikt och betydelse det här handlar om ligger i samhällets händer, dels har bolaget i flera avseenden och i flera av sina anläggningar uppträtt med en utmanande nonchalans när det gäller den inre och yttre miljön.

Vad beträffar den miljömässiga aspekten är Rönnskärsverken den verkliga syndaren i nuläget. Företaget har karakteriserats som landets största punktkälla när det gäller utsläpp av luftföroreningar. Man har skapat en död zon inom ett vitt område. Man har i decennier släppt ut tungmetaller i Östersjön på ett sätt som har fått oroande konsekvenser.

Vi har i vår motion kritiserat detta förhållande, och vi har ansett att Bolidenbolagets mångåriga underlåtenhet att vidta åtgärder för att ordna miljöskyddet är ett skäl för att samhället tar över. Det är f. ö. inte bara i Rönnskär människor får lida av Bolidenbolagets bristande intresse för miljöskydd. Genom gruvan i Laisvall har bolaget i stor utsträckning förorenat angränsande vattendrag med konsekvenser för fiske och natur. Försyndelserna i Rönnskär är ännu värre. Nu vet man bevisligen att bolagets underlåtenhetssynder har tagit livet av en rad arbetare under årens lopp. Däri ligger bakgrunden till motionen, som egentligen är ett beställningsverk av människor som är anställda vid Bolidenbolagets anläggningar.

Sedan motionen skrevs har regeringen fattat beslut som ålägger Bolidenbolaget att verkställa ett saneringsprogram och att utreda ytterligare miljöskyddsåtgärder på längre sikt. Med den kännedom vi redan har om Bolidenbolagets intresse för miljövard kan vi vara säkra på att det inte är med någon större entusiasm företaget griper sig verket an. Med samhället som ägare måste ansvaret vara större och ambitionen att skapa bästa möjliga miljöskydd kännas mer förpliktande. Det är en del av resonemanget bakom motionen.

Men det finns naturligtvis en annan aspekt, minst lika tungt vägande, och det är att naturtillgångar, inte minst av det slag det här är fråga om, självfallet bör ligga i samhällets händer. Det finns redan ett statligt gruvbolag. På den vägen bör man fortsätta. Bolidenbolaget är en stor-kapitalistisk koncern, som lever högt på vinsterna av de naturtillgångar som exploateras i Norr- och Västerbotten. Bolaget är ett av de toppnoterade i fråga om vinstutvecklingen. Vi redogör också för detta i vår motion. Vi säger i motionen att bolaget har "plockat russin ur kakan" och struntat i samhällsansvaret. Med det menar vi inte bara bolagets brottsliga nonchalans när det gäller miljöskyddet utan också underlåtenheten att satsa en del av vinsten på att skapa ökad sysselsättning genom förädling och nya industrier, detta trots att man hämtat sina rikedomar från områden som har stora sysselsättningsvårigheter.

Vi föreslår en skyndsam utredning om statligt övertagande av Bo-

lidenbolagets gruvtillgångar i Norr- och Västerbotten. I Västerbotten gäller det Stekenjokk, Kristineberg och Boliden, i Norrbotten Laisvall och den vinstgivande koppargruvan i Aitik. Vi finner inget skäl för att de mycket stora vinsterna på gruvbolagets exploatering av malmtillgångarna i de båda nordligaste länen skall hamna i enskilda profitörers händer. De bör stanna hos samhället och återanvändas bl. a. för att skapa nya industrier och full sysselsättning i resp. län. Vår principiella grundsyn är som bekant att hela gruvnäringen skall förstatligas. Utskottet hänvisar till den mineralpolitiska utredningen. Vpk anser att förstatligandet av gruvnäringen måste ses som ett viktigt samhällsintresse. Man kan lämpligen börja med att ta hand om Bolidenbolagets tillgångar.

Jag yrkar alltså att riksdagen i anledning av motion nr 1628 hos regeringen anhåller om skyndsamt utredning angående ett statligt övertagande av Bolidenbolagets tillgångar i Norr- och Västerbotten samt Rönnskärsverken.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Kammarens ledamöter vet att vänsterpartiet kommunisterna i många år väckt motioner om förstatligande av byggmaterialindustrin och då främst den tunga byggmaterialindustrin.

Genom Cementas köp av Gullhögen har kravet ytterligare underbyggs. Vi har i våra tidigare motioner pekat på monopoltendenser – duopol, kartellbildningar och annat som drivit upp prisnivån. Bara mellan åren 1970 och 1973 steg byggkostnaderna med 45 %. Det skall bli intressant att se vilket procenttal som uppnås fram till 1976; det återstår ännu att se. Då skall man också beakta att byggnadsarbetarnas andel av byggkostnaderna är sjunkande. Det är alltså främst kostnaderna för material som har ökat.

I samband med att Cementa köpte Gullhögen fullbordades ett praktiskt taget hundra procentigt monopol inom cementproduktionen. Redan före den här fusionen hade AB Cementa och AB Gullhögen en utpräglad dominans. De bestämde själva priserna efter överläggningar sinsemellan. De påstod att de i och för sig konkurrerade med varandra, men att priserna alltid var desamma och att prishöjningarna alltid inträffade samtidigt. Nu finns all cementtillverkning inom ett enda bolag, nämligen Euroc, och monolet är även formellt fullständigt.

Tidigare kunde man utläsa att två kapitalgrupper, knutna till SE-banken respektive Svenska Handelsbanken, dominerade byggmaterialindustrin. Efter Eurocs köp av Industrivärdens aktier i Gullhögen är Sveriges största affärsbank, SE-banken med en omsättning på över 30 miljarder, ensam herre på täppan.

Euroc – den stora byggmaterialtillverkaren – är också den största aktieägaren i Skånska Cementgjuteriet. Inte nog med det, man får efter detta inköp kontroll över de tre största betongelementföretagen i landet, nämligen A-Betong, Strängbetong och Skånska Cementgjuteriets Elementdel – och dit hör Ohlsson & Skarne.

Onsdagen den
3 december 1975

*Förstatligande av
vissa företag*

För att få en uppfattning om vad detta innebär måste det sägas att de tre nämnda företagen sinsemellan är ungefär lika stora men att vart och ett av de nämnda företagen är tio gånger så stort som det fjärde företaget i landet. AB Balken, som är Sveriges till storleken fjärde byggföretag, är också knutet till SE-banken.

Herr talman! Det är inga nya krav som framförs när det gäller att staten skall överta byggmaterialindustrin. Hela byggnadsämnesindustrin kännetecknas av en enorm kapitalkoncentration, där industriaktiebolaget Euroc blivit helt dominerande. Euroc har monopol på materialtillverkning samtidigt som man äger råvaror och i stor utsträckning behärskar förädlingen fram till färdig produkt, dvs. färdig byggnad. Skadeverkningarna för samhället är stora. Byggekostnaderna och därmed hyrorna skjuter i höjden samtidigt som de anställda inom Euroc får sin utkomst underställd direktörens godtycke. Man förväntar sig måhända ökad stabilitet när det blir en enda ägare till ett sådant här företag. Det rakt motsatta har inträffat. I samband med dessa sammanslagningar har en mängd arbetares sysselsättning hotats. Det har förts ett flertal debatter om Hällekis. Jag skall inte i samband med den här motionen upprepa det som tidigare anförts. Men det må ändå vara tillåtet att säga att de löften som givits här från utskottstalesmän och från regeringsledamöter inte har infriats. Tvärtom hotas de arbetare som har varit utsatta för Euroc-koncernens strukturaliseringar i stor utsträckning att mista sin sysselsättning.

Herr talman! Vid alla sådana här framställningar som förekommit från vänsterpartiet kommunisternas sida har det alltid påpekats att en utredning sitter och funderar på frågorna om integration och kapitalkoncentration. Det är alltså ingen nyhet när man kan läsa i utskottsbetänkandet att ytterligare en utredning är tillkallad med fem sakkunniga. Det är svårt att i nuläget uttala sig om resultatet av den utredningen, men det kan inte vara fel att erinra om vilket öde tidigare utredningar har mött.

Det tillsattes en utredning 1947. Den skulle utreda koncentrations-tendenserna och monopolbildningarna inom byggmaterialindustrin. När den hade arbetat ett antal år fick den order uppifrån att avsluta sin utredning utan att avge något betänkande. Jag kan naturligtvis inte säga bestämt att samma öde kommer att drabba den här utredningen med fem sakkunniga, men det är en befogad gissning om jag säger att det går på det sättet.

Det bästa sättet för samhället att i bostadskonsumenternas intressen sänka materialkostnadernas del av de totala byggekostnaderna är att som ett första steg förstatliga den dominerande företagsgruppen i fråga om byggnadsmaterial – nämligen Industri AB Euroc. En sådan åtgärd skulle innebära en begränsning av storfinansens monopol inom byggnadsmaterialindustrin och skapa förutsättningar för ett billigare byggande. Vidare skulle samhället få insyn i alla led och delar av byggmaterialmarknaden.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till motionen 1631.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! I de tre motioner som behandlas i detta betänkande föreslås statligt övertagande av tre olika företag, dels gruvföretagen Vieille Montagne i Närke och Bolidenbolaget – framför allt dess anläggningar i Norr- och Västerbotten –, dels byggämneskoncernen Industri AB Euroc med verksamhet på ett flertal platser i Sverige.

I en av motionerna anförs till att börja med att Sveriges naturresurser bör ligga i folkets händer och vara under folklig kontroll. Utskottet uttalar att det liksom motionärerna finner det angeläget att mineralutvinningen i vårt land sker med hänsynstagande till samhällets långsiktiga behov och till kraven på en god miljövård. Mineralpolitikens inriktning är också föremål för en utredning. Ett betänkande som belyser försörjningssituationen på mineralområdet torde vara att vänta inom ca ett halvår, men utredningen fortsätter sitt arbete och skall då bl. a. överväga en eventuell ändrad inriktning av vår mineralpolitik. Flera av de synpunkter och förslag som framförs i motionen torde lämpligen prövas i ett sådant sammanhang.

Beträffande de två gruvföretagen lämnas utförliga uppgifter i utskotts-
betänkandet, varför jag saknar anledning att här gå närmare in på detta.

Låt mig bara konstatera att Vieille Montagne, som det helt riktigt sägs i motionen, är ett utländskt – ett belgiskt – företag som startade sin verksamhet i Sverige år 1857. Det var alltså inte i går som det hände. Bolagets verksamhet har vid flera tillfällen varit föremål för utredningar och beslut av svenska myndigheter, vilket också herr Israelsson påpekade. Enligt tidigare och nu gällande lagstiftning, den senaste antagen år 1968, får utländskt företag som vid lagens ikraftträdande idkade näring här i riket på grund av äldre bestämmelser fortsätta denna verksamhet därest tillstånd meddelas enligt den nya lagen. Samhället har alltså behandlat dessa frågor flera gånger.

Under senare år har bolaget varit föremål för stor uppmärksamhet i press och massmedia i övrigt med anledning av vissa miljöfrågor. Nu har bolaget fått tillstånd att utnyttja ett område för deponering av vissa avfallsprodukter. Tillståndet gäller endast till utgången av år 1981. En mycket intensiv forskning pågår för att finna användning för dessa avfallsprodukter i nyttig produktion, och man förutsätter att denna uppgift kommer att kunna klaras.

Bolidenbolaget, som torde vara mera allmänt känt, är en koncern med verksamhet inom ett stort antal områden. Vad som i detta sammanhang är av särskilt intresse torde vara bolagets gruvbrytning och dess metallurgiska verksamhet. Bolaget äger ett 20-tal gruvor i Nord- och Mellansverige, och där utvinnes koppar, zink, bly och svavelkis samt också små mängder guld, arsenik, silver m. m. Genom en högt uppdriven teknik utnyttjar bolaget gruvor med ytterligt låg metallkoncentration, ända ner till 0,4 % – det låter närmast sagolikt.

Mycket stor uppmärksamhet har på det senaste året ägnats bolagets smältverk i Rönnskär utanför Skellefteå på grund av de synnerligen dåliga

Onsdagen den
3 december 1975

*Förstatligande av
vissa företag*

miljöförhållandena där. Efter regeringsbeslut har nu bolaget att vidta synnerligen omfattande saneringsåtgärder, som kommer att innebära investeringar i hundramiljonersklassen. Bolagets vinst har under tidigare år varit god, men för innevarande och närmast följande år beräknar bolaget att verksamheten endera kommer att gå med förlust eller allra högst ge nollresultat. Man kan då, om man vill raljera, fråga: Varför förstatliga Rönnskär och Boliden just nu när stora investeringar stundar och vinster na försvinner under ett antal år?

Som framgår av utskottsbetänkandet avstyrker utskottet motionens förslag om överförande till staten av de två gruvföretagen, bl.a. med hänvisning till den pågående mineralpolitiska utredningen, i samband med vilken denna fråga senare kan prövas.

Förslaget om förstatligande av Industri AB Euroc rör sig på ett helt annat område. Det är riktigt att byggnadsmaterialindustrin i Sverige kännetecknas av en betydande koncentration, och Euroc har en helt dominerande ställning inom vissa sektorer. Enligt motionärerna medför detta skadeverkningar för samhället, och de kräver att staten skall överta Euroc för att få till stånd "en icke spekulativ produktions- och prispolitik".

Utskottet framhåller nu liksom flera gånger tidigare – det gäller en motion som återkommit flera år – att byggnadsmaterialindustrin bevakas av staten på olika sätt. Särskilt framhåller utskottet att en utredning nyligen tillsatts för att studera branschen och ange vägar att minska eller eliminera de effekter av dess strukturutveckling som kan vara negativa för samhället. Det framgår av utredningsdirektiven att just de områden som berörs i motionen och där Euroc-koncernen är verksam alldeles särskilt, skall uppmärksammas.

Herr Olsson i Stockholm har en konspirationsteori innebärande att någon kommer att säga till denna utredning att den skall upphöra med sitt arbete och inte slutföra uppdraget. Det må vara herr Olsson obetaget att framföra dessa fantasier, men jag är övertygad om att något sådant inte kommer i fråga. Det är inte i första hand vänsterpartiet kommunisterna som krävt denna branschutredning utan den har påyrkats av svensk fackföreningsrörelse, och jag är helt övertygad om att den kommer att se till att utredningen fullföljs.

Utskottet avstyrker de behandlade motionerna. Herr talman! Jag ber att med det anförda få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! Herr Svanberg är inte överens med mig om Bolidenbolagets förstatligande av två skäl: dels arbetar en utredning, dels ser bolagets vinst i år inte ut att bli särskilt stor. Då kan man ju erinra om att Bolidenbolagets vinst i fjol var 375 milj. kr. Det är alltså en god affär, en god affär som bör bli samhällets goda affär.

Från arbetarhåll – det vill jag också erinra om – har det drivits en kampanj för just det som vi föreslår, nämligen Bolidenbolagets förstat-

ligande, bl. a. av skäl som jag här har redogjort för. I ett brev till vpk:s och SAP:s riksdagsgrupper i fjol begärde Metalls avdelning 209 i Skelleftehamn att partierna skall verka för ett förstatligande av Bolidenbolaget. Jag reste frågan i samband med en interpellationsdebatt, där jordbruksministern svarade följande enligt protokollet: "Huruvida staten skall engagera sig i direkt företagsamhet av olika slag måste från fall till fall bedömas med utgångspunkt från den allmänna näringspolitik samhället vill främja."

Den allmänna näringspolitik som socialdemokraterna säger sig vilja främja är ju en besynnerlig pytt i panna, men nog är väl gruvnäringen en av de sektorer som bör ligga i förgrunden. Där har man ju f. ö. genom LKAB en god utgångspunkt för att gå vidare.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Herr Svanberg säger att vpk-motionen om ett förstatligande av byggnadsmaterialindustrin är en ständigt återkommande motion, och det är sant. Han säger också att en branschutredning är tillsatt som skulle utreda just de problem som vi pekar på i vpk-motionen.

Jag förmodar att herr Svanberg har gjort som jag, nämligen tittat i protokollen från föregående debatter i det här ämnet. Det har varit årligen återkommande debatter om vpk-motioner som behandlats i näringsutskottet. Det har varit ett antal interpellationer och i vissa fall enkla frågor. Herr Svanberg kan väl erkänna, tycker jag, att vid varje sådant tillfälle har det sagts att det sitter någon utredning och grunnar på det här. Man har alltid sagt att den och den utredningen är tillsatt och den skall titta på de här problemen – de kommer att bli lösta. Jag kan läsa i detta utskottsbetänkande att den senaste utredningen tillsattes så sent som för bara någon månad sedan. Det är alltså ett ständigt motargument att det finns en utredning.

Herr Svanberg säger att jag har en konspirationsteori om att ingenting skall komma ut av utredningen. Han kan måhända ha rätt, men han kan väl å andra sidan ha överscende med min konspirationsteori, om han ser på det förflutna. Den utredning som tillsattes 1967 fick nämligen order uppifrån, från regeringen, att inte avge något betänkande.

När herr Svanberg till slut säger att det här minsann inte är vpk:s krav utan någonting som folkrörelserna har drivit och att det nu skall bli verklighet av det hela, har jag inte mycket att invända. Det är sant att folkrörelserna och arbetarrörelsen drivit det här kravet. Men det är vpk som har fångat upp det, skrivit motioner och interpellationer om det och drivit kravet i kammaren. Det är ju herr Svanberg i första hand som har avstyrkt förslagen åtminstone under de senare åren, och tidigare har det varit andra talesmän för socialdemokraterna. Jag förnekar alltså inte att folkrörelserna är överens med vpk i detta fall. Och det är tydligen bara vpk som kan stå för folkrörelsernas krav i den här frågan.

Herr ISRAELSSON (vpk):

Herr talman! Herr Svanberg polimiserade egentligen inte mot vad jag sagt. Han hänvisade bara till mineralpolitiska utredningen och sade att vi borde avvakta den. Jag har alltså inte anledning att gå in på polemik – jag vill bara påminna om några saker.

På tal om Boliden AB frågade herr Svanberg varför man skall förstatliga ett företag när det inte går med vinst och står inför stora investeringar. I fråga om Vieille Montagne är det helt annorlunda. Man är just i färd med att avsluta en större investering och att fördubbla produktionen. Den nuvarande produktionen sysselsätter ungefär 300 anställda. Men trots att produktionen nu fördubblas ökar man antalet anställda med bara ca 30 personer. Företaget är redan förut mycket lönsamt. Med en fördubbling av produktionen med nästan samma antal anställda måste företaget bli ännu mer lönsamt.

Jag vill också påminna om att zink och bly som många andra råvaror under senare år har varit utsatta för kraftig spekulation. Priset var för något år sedan uppe i fyra gånger det normala. Nu är det på väg ned igen, men inte till tidigare nivå.

Trots att verksamheten vid Vieille Montagne har pågått sedan år 1857 finns det åtskilligt med malm kvar och den är av hög halt. Utskottet beräknar att det finns säkra tillgångar för 25 år och troliga för 50 år. Där finns alltså en hel del att hämta.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Herr Lövenborg säger att Boliden AB är minsann en god affär och att det är bäst att staten övertar det. Men då använder han fel tempus. Boliden AB var en god affär. De närmaste åren kommer det inte att vara det på grund av mycket stora investeringar som genom statliga åtgärder måste vidtas för att förbättra bl. a. miljövården i Rönnskär. Jag tycker därför det finns all anledning att låta mineralpolitiska utredningen arbeta och att låta Boliden AB självt betala de miljövårdsinvesteringar som måste göras. Bolaget har ju tidigare tagit hand om vinsterna och bör alltså göra de investeringar som nu framtvings av samhället.

Herr Olsson i Stockholm påstår att han när kommunisterna motionerar om någonting alltid möts av svaret att det pågår en utredning. Ja, det är nog många andra personer och partier som möts av det svaret också. Vi har ett mycket bra utredningsväsende här i landet. Av tradition vill vi veta vad vi skall göra innan vi sätter i gång någonting. Därför utreder vi först. Men det kan också vara så, herr Olsson i Stockholm, att en hel del av motionerna föranleds av att man vet att en utredning skall tillsättas. Då kan man påstå att utredningen i fråga tillkom därför att man motionerade. Det är nog ett vanligt sätt på vilket motioner kommer till.

I övrigt har jag inte så mycket att bråka med herr Olsson i Stockholm om. Det är självklart att dessa frågor skall utredas och lösas för att uppnå

förbättringar. Svensk fackföreningsrörelse är också intresserad av det. Men jag tror inte att vi gör saken bättre genom att här i kväll fatta några beslut utifrån denna motion. Det är ett betydligt större problem än så, och det får lösas i rätt sammanhang.

Jag vill gärna tacka herr Israelsson för att han talade om att det finns en bra affär att göra, nämligen att förstatliga Vieille Montagne. Ja, det är möjligt. Visst har zinkpriserna åkt upp och ned och kommer knappast tillbaka till den tidigare nivån. Men jag tror inte heller att det är en så god affär att vi inte har råd att låta mineralpolitiska utredningen arbeta färdigt. Och kom ihåg att det är ett företag som har funnits i mer än 100 år, sedan 1854. Man bör väl också ta viss hänsyn till det och i stället verka för en bättre miljövård. Vi får en bra skötsel av detta företag om det, som herr Israelsson säger, skall leva i minst 25 år till. Jag tycker därför att man inte skall spela upp detta mer än vad det är värt, utan låta de utredningar som pågår få fortsätta samt låta den av herr Lövenborg så förkättrade socialdemokratiska näringspolitiken få lösa dessa frågor steg för steg.

Herr LOTHIGIUS (m):

Herr talman! Jag kan inte låta bli att helt kortfattat göra en reflexion.

Herr Lövenborg sade att det är en god affär att förstatliga. Men förstatligande, herr talman, brukar inte vara en god affär! Det föder sällan sin man i längden, och det ger inte heller ekonomiska möjligheter att medverka till att vpk kan få de anslag som partiet behöver, lika litet som vi andra, för att bedriva politisk verksamhet här i riksdagen.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! Jag vill nog påstå att förstatligandet oftast är en god affär, om man ser litet längre än bara till det krassa profittänkandet. Det finns ju också någonting som heter samhällsnytta, herr Lothigius.

Jag vill säga till herr Svanberg att jag hävdar att Bolidenbolaget är en god affär – vinsten under fjolåret var 375 miljoner. I år emotser man visserligen en tillfällig nedgång, men samtidigt säger bolaget att man för 1976 emotser en resultatförbättring. Men detta är inte det helt avgörande, utan det finns också viktiga principiella synpunkter att anlägga på frågan, och de borde väl inte vara främmande för herr Svanberg!

Socialdemokratins insatser för förstatligande har verkligen inte varit imponerande. Längre än till 5 % statlig industriproduktion har man inte kommit. Efter 40 år av maktinnehav och många år med stabil arbetarmajoritet i riksdagen är det inte särskilt mycket. Vissa nyckelnäringar borde man ha hunnit ta itu med, exempelvis gruvnäringen, där man redan kommit en bit på väg genom att det finns ett statligt gruvbolag. Men det är 20 år sedan LKAB förstatligades. Måste det inte – även med den socialdemokratiska takten – anses vara på tiden att ta nästa steg? Målinriktningen är ju ganska diffus i SAP:s program men det står i alla fall någonting där om att socialdemokratin skall ”i varje särskilt fall

Nr 34

Onsdagen den
3 december 1975

*Förstatligande av
vissa företag*

pröva vilka former av ägande, företagande och nyskapande som bäst betjänar människornas krav på framåtskridande och välfärd. Den företräder kravet på samhälleligt ägande eller samhällskontroll av naturtillgångar, kreditinstitut och företag i all den omfattning som är nödvändig för att ta tillvara medborgarintressen.”

Anser herr Svanberg att Bolidenbolaget bättre tillvaratar medborgarintressen än vårt nuvarande samhälle gör?

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Herr Svanbergs avgörande invändning mot vpk-motionen om förstatligandet av Industri AB Euroc går ut på att en utredning pågår. Han fortsätter med att säga att vi i Sverige har ett bra utredningsväsende. Det fungerar bra, och därför bör vi kunna lugna oss med det beskedet.

Jag kan väl instämma i att vi har ett bra utredningsväsende, men jag instämmer definitivt inte med honom när det gäller koncentrationen inom byggmaterielindustrin. Där har utredningarna i varje fall inte lyckats särskilt bra. Och om de möjligen skulle ha kunnat komma till någon form av resultat, har den socialdemokratiska regeringen stoppat det! Detta är fakta.

Fortsättningsvis säger herr Svanberg att vpk passar på att motionera när det sitter en utredning, kanske för att senare få rätt här i kammaren. Ja, då må jag säga att vi åtminstone är ihärdiga! Men ”passa på” och ”passa på”: vi har ju motionerat om denna åtgärd år efter år, men den har ändå inte blivit genomförd, och inte nog med det; både herr Svanberg och andra talesmän för hans parti hänvisar alltid till att det sitter någon form av utredning och grunnar på problemet – det är sakläget.

Herr Svanbergs senaste yttrande, om att ett bifall till vpk-motionen inte skulle gynna frågan, ifrågasätter jag. Jag måste säga att jag gör det på någorlunda sakliga grunder.

Herr ISRAELSSON (vpk):

Herr talman! Jag har inte så mycket, men dock något, att tillägga. Först och främst är Vieille Montagne-bolagets namn intressant. Det slutar nämligen med bokstäverna S.A., och de skall stå för Société Anonyme. Om jag lägger in en annan tolkning i det begreppet, skulle jag kunna säga att det är ett hemligt sällskap som står för den här verksamheten.

Jag berörde förut den socialdemokratiska motionen från 1945 litet grand. Där pekar man särskilt på distansen mellan ledningen för det här företaget och svenska förhållanden – men jag skall inte säga mer om det.

Jag går tillbaka till en annan sak som nämns i utskottets betänkande: det skulle föreligga en reciprocitetsrisk om man nationaliserade den här naturtillgången. Utskottet menar att gör vi någonting, kan man göra något annat mot svenska företag utomlands. Jag tror inte att vi behöver befara det i det här sammanhanget. Tvärtom har jag den uppfattningen att nationalisering av naturtillgångar inom varje enskilt land är någonting

accepterat. Något annorlunda kan det bli om det rör sig om industriföretag eller liknande; det är inte riktigt samma sak.

Jag kan slutligen, bara som en detalj, nämna att riksdagen gjorde en liten lapsus när vi beslutade om arbetsmiljöfonderna, och den sammanhänge just med det här företags uppbyggnad. Riksdagens beslut om arbetsmiljöfonderna kom faktiskt inte att omfatta Vieille Montagne, eftersom dess ledning är en avdelning av det belgiska bolaget. Om vi nationaliserar de här naturtillgångarna, när mineralpolitiska utredningen någon gång blir färdig, kan vi slippa sådant i framtiden.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 177 av herr Israelsson m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Israelsson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 9 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 177.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Israelsson begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 287
Nej - 17

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels det av herr Lövenborg under överläggningen framställda yrkandet, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lövenborg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 9 mom. 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit det av herr Lövenborg under överläggningen framställda yrkandet.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lövenborg begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 287
Nej - 16

Onsdagen den
3 december 1975

*Arbetsgivares
ekonomiska ansvar
för löner vid
uppsägning och
permittering m. m.*

Mom. 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 1631 av herr Hermansson m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Olsson i Stockholm begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 9 mom. 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 1631.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Olsson i Stockholm begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 287
Nej - 16

§ 3 Föredrogs

Näringsutskottets betänkanden

1975/76:10 med anledning av propositionen 1975/76:71 om ändring i lagen (1960:22) om statlig krigsförsäkring

1975/76:11 med anledning av propositionen 1975/76:68 om ökning av garantin för exportkredit

1975/76:12 med anledning av propositionen 1975/76:62 om Norrlandsfondens fortsatta verksamhet

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 4 Arbetsgivares ekonomiska ansvar för löner vid uppsägning och permittering m. m.

Föredrogs inrikesutskottets betänkande 1975/76:17 med anledning av motioner om arbetsgivares ekonomiska ansvar för löner vid uppsägning och permittering m. m.

Herr TRÄFF (m):

Herr talman! Bland de många motioner som behandlas i inrikesutskottets betänkande nr 17 finns också motionen 962 som jag har väckt tillsammans med herr Gustafsson i Stenkyrka och herr Carlström. Yrkandena i den motionen överensstämmer med vad som framfördes i en motion med samma inriktning vid föregående års riksdag. Inrikesutskottet behandlade redan då våra propåer i en välvillig anda och uttalar

även i år förståelse för våra yrkanden i ett enhälligt betänkande.

Jag tar ändå till orda, herr talman – inte för att få tillfälle att tacka utskottet för den välvilliga skrivningen utan dels därför att jag anser det angeläget att ytterligare understryka tidsfaktorns betydelse i de utredningar som enligt utskottet behandlar de aktuella frågorna, dels därför att jag inte tycker mig finna ett klart ställningstagande till motionens båda yrkanden. Det har måhända sin förklaring däri att utskottet har diskuterat flera motioner samtidigt och därför kommit att behandla vår motion väl summariskt enligt min mening. Vad jag vill påtala är följande.

När det gäller permitteringslönerna hänvisar utskottet till företagsskatteberedningen och säger att denna har för avsikt att behandla frågan om skattefria avsättningar till de s. k. latent uppsägningslönerna. Därmed skulle bl. a. företagets kreditvärdighet kunna förstärkas, menar man. Ja, det kan tänkas, men det har inte så mycket med permitteringsbestämmelserna att göra. Enligt vad jag dessutom kunnat utröna har företagsskatteberedningen inte alls tagit upp frågan om permitteringslönerna, och i motsats till utskottet är jag inte helt övertygad om att utredningen kommer att ta upp den här frågan.

Den 30 maj förra året fattade riksdagen ett principbeslut om införande av en allmän arbetslöshetsförsäkring och begärde hos regeringen att få en utredning tillsatt. Vid det tillfället behandlades också ett motionsyrkande från oss som i princip var detsamma som yrkandet under punkten 2 i årets motion. I riksdagsbeslutet ingick att den allmänna arbetslöshetsförsäkringen skulle täcka även en utsträckt permitteringstid till dess att det enskilda företaget tar över ansvaret för permitteringslönen. Det betyder alltså att vårt motionsyrkande därmed sanktionerades av riksdagen.

Kort efter det att riksdagsbeslutet fattats tillsattes också den önskade utredningen, som kallas 1974 års utredning om allmän arbetslöshetsförsäkring. Men trots att frågan om permitteringslön alltså borde ligga där och inte i företagsskatteberedningen, så omnämns detta inte i det nu aktuella utskottsbetänkandet. Efter vad jag kunnat utröna har utredningen inte ens tagit itu med frågan ännu och såvitt jag förstår i varje fall i det här avseendet inte effektuerat riksdagens beslut. Detta kan vara förståeligt från arbetsmässiga synpunkter, men det är inte desto mindre ytterst beklagligt.

Jag vill här erinra om att herr Helén i den allmänpolitiska debatten för ungefär en månad sedan mycket skarpt kritiserade förhållningen av denna reform, som han och vi inom moderata samlingspartiet betraktar som en central trygghetsreform. Jag delar i allt väsentligt herr Heléns kritiska synpunkter. Jag tycker det är utomordentligt angeläget att snarast och i varje fall före en konjunkturnedgång skapa spärar mot att de nya permitteringslönebestämmelserna får till följd att även i och för sig välkonsoliderade företag kan slås ut. Och som vi vet har vi i dag att se fram mot ett eller kanske ett par mycket bekymmersamma år.

Herr talman! Jag har varken rätt eller anledning att nu ställa något

Nr 34

Onsdagen den
3 december 1975

*Arbetsgivares
ekonomiska ansvar
för löner vid
uppsägning och
permittering m. m.*

Onsdagen den
3 december 1975

*Arbetsgivares
ekonomiska ansvar
för löner vid
uppsägning och
permittering m. m.*

konkret yrkande, utan jag kan bara hoppas att de utredningar som utskottet hänvisat till verkligen tar itu med de problem som sammanhänger med de nya permitteringslönebestämmelserna och, vad mera är, lägger fram konstruktiva förslag till lösningar inom en snar framtid.

Det förefaller mig emellertid tyvärr inte uteslutet att vi motionärer får anledning att återkomma än en gång i detta ärende.

I detta anförande instämde herrar Hovhammar (m) och Carlström (fp).

Herr ULANDER (s):

Herr talman! Även jag skall något beröra motionen 962 av herr Träff m. fl., och låt mig då först säga något om bakgrunden.

Lagen om anställningsskydd, som beslutades av riksdagen i december 1973 och trädde i kraft den 1 juli 1974, antogs med en stor majoritet i riksdagen. Den filosofi som var vägledande för lagstiftningen var, som namnet på lagen anger, att åstadkomma ett skydd för arbetstagarna mot obefogade och snabba uppsägningar. Den hade också ett jämlikhets syfte mellan olika kategorier anställda i företagen. Alla anställda fick i princip samma trygghet i sin anställning.

En av lagens centrala punkter är tryggheten till utkomst för den anställde, även om arbete inte kan beredas. Uppsägningstiden vid befogad uppsägning blir exempelvis längre ju längre anställningen har varit. Även åldern spelar därvid en roll, detta därför att det är svårare för äldre än för yngre att få arbete. En annan del av tryggheten är att slippa inkomstbortfall vid återkommande permitteringar.

Innan lagen om anställningsskydd kom till kunde arbetsgivare med kort varsel korttidspermittera. Resultatet härav blev att de som var med i a-kassa efter en karenstid fick a-kasseersättning. De som av olika anledningar inte fick ersättning från a-kassan hade att stå till arbetsgivarens förfogande utan ersättning. Den ersättning som utgick och fortfarande utgår när man är permitterad täcker inte inkomstbortfallet.

En effekt som herr Träffs motion 962 skulle få är att förutom samhällets ökade kostnader kommer a-kassornas medlemmar genom sina avgifter att få betala kostnaderna för förlängningen av permitteringarna. Man skall alltså göra en överföring från arbetsgivaren till de anställda i företaget. Jag vill för min del emellertid säga, att om någon ändring skulle göras vore det mera naturligt att tiden för permitteringar sänktes, inte som motionen kräver en dubbling av vad som i dag gäller.

Den totala effekten av herr Träffs och hans medmotionärens förslag skulle bli en urholkning av den trygghet för de anställda som riksdagen med stor majoritet ansåg vara ytterst viktig. Herr Träff sade också själv att årets motion var ungefär likalydande med en motion förra året. Det visar att herr Träff och hans medmotionärer inte delar denna riksdagens uppfattning.

Herr Träff har inte yrkat bifall till sin motion, men jag vill yrka bifall till inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 17.

Onsdagen den
3 december 1975

*Arbetsgivares
ekonomiska ansvar
för löner vid
uppsägning och
permittering m. m.*

Herr TRÄFF (m):

Herr talman! Jag hade inte för avsikt att gå in i någon sakdebatt, men efter det senaste inlägget finns det anledning att erinra om den situation som rådde innan de nya permitteringslönebestämmelserna infördes. Då betalade arbetsgivaren permitteringslönen under de första fem dagarna och sedan tog arbetslöshetskassan i normalfallet över. Med den allmänna arbetslöshetsförsäkringen eftersträvade man en generell verkande trygghet för samtliga, oberoende av anslutning till facklig arbetslöshetskassa. Men den ändring som genomfördes i och med den nya lagen betydde också en ändrad riskfördelning vid sysselsättningsstörningar. Det är en ändring som jag – det sade jag redan förra året – knappast tror att lagstiftarna hade avsett. Riksdagsbeslutet om en snabb utredning om en allmän arbetslöshetsförsäkring som också skulle omfatta permitteringslönen vittnar väl om att riksdagen delar den uppfattningen.

Herr ULANDER (s):

Herr talman! Herr Träff säger att lagen innebär en ändrad riskfördelning. En ändrad riskfördelning blir det naturligtvis också om man skulle anta förslaget att fördubbla karenstiden för permitteringslönen från 30 till 60 dagar. Det skulle betyda att den anställda i ytterligare 30 dagar finge arbetslöshetskasseersättning i stället för permitteringslönen, vilket skulle ge honom en mycket lägre inkomst. Den högsta arbetslöshetskasseersättning som i dag betalas ut inom LO-området är 130 kr. per dag, och den betalar man dessutom skatt för. Och det är bara 60 % av kassorna som har utbetalningar av sådan storlek.

En fördubbling av karenstiden skulle betyda en ändrad riskfördelning också så till vida att arbetslöshetskassemedlemmarna fick stå för en del av kostnaderna, eftersom det statliga stödet till arbetslöshetskassorna inte uppgår till mer än 85 %. Resten får man ta ut i form av ökade avgifter.

Det är klart att genomförandet av förslaget innebär en ändrad riskfördelning, men den kan naturligtvis inte accepteras av de anställda. Däremot skulle den – det är jag helt på det klara med – anses fullt rimlig på företagarhåll.

Herr TRÄFF (m):

Herr talman! Låt mig ännu en gång svara herr Ulander.

För det första vill jag erinra om att det tidigare förhållandet har baserats på ett avtal mellan arbetsmarknadens parter, ett avtal som var tio år gammalt då lagen infördes.

För det andra innebär den karenstid på 60 dagar som vi föreslår i vår motion en spärr, avsedd att hindra att företagen utnyttjar permitteringsmöjligheten när de i stället med hänsyn till de långsiktiga utsikterna borde ta upp frågan om avskedande. Det är alltså inte någon bestämmelse som är till fördel för arbetsgivaren, utan den är avsedd att sätta ett tak för möjligheterna att utnyttja permitteringslönesystemet.

Onsdagen den
3 december 1975.

Anställningsskydd
m. m.

Vad vi har yrkat i vår motion är att utredningen som fått i uppdrag att utreda den utvidgning av arbetslöshetsförsäkringen som man ställt i utsikt snarast måtte utarbeta och framlägga ett förslag också i detta ärende inom ramen för den allmänna arbetslöshetsförsäkringen.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 5 Anställningsskydd m. m.

Föredrogs inrikesutskottets betänkande 1975/76:18 med anledning av motioner om anställningsskydd m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1975:185 av herr Jönsson i Arlov m. fl. (s),

1975:400 av herr Hermansson m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen beslutade att hos regeringen hemställa

1. dels om skyndsamt utarbetande av förslag till lag som förbjöd all svartlistning, uppsägning och avskedande på grund av deltagande i arbetskonflikt m. m.

2. dels om skyndsamt utarbetande och framläggande av förslag om obligatorisk arbetsförmedling, samt

1975:1718 av herrar Marcusson (s) och Göransson (s), vari yrkats att riksdagen skulle vidta av motionärerna föreslagen ändring i 33 § lagen om anställningsskydd, innebärande att anställningsskyddet för vissa långtidssjuka skulle förstärkas på så sätt att sjukbidragsberättigad skulle erhålla samma anställningsskydd som den som uppbar sjukpenning.

Utskottet hemställde

1. beträffande anställningsskyddet vid arbetskonflikt m. m. att riksdagen skulle avslå motionen 1975:400,

2. beträffande anställningsskyddet för långtidssjuka att riksdagen med anledning av motionen 1975:1718 som sin mening gav regeringen till känna vad utskottet anfört,

3. beträffande samordningen av lagstiftningen om anställningsskydd att motionen 1975:185 inte föranledde någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits beträffande anställningsskyddet vid arbetskonflikt m. m. av herr Hallgren (vpk) som ansett att utskottet under l bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975:400 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanten anfört.

Herr HALLGREN (vpk):

Herr talman! Vänsterpartiet kommunisterna har alltsedan riksdagen 1973 antog lagen om anställningsskydd i motioner krävt att deltagande i strejk aldrig skall kunna återopas som grund för uppsägning eller avsked. Socialdemokraterna och de borgerliga partierna har alltid hävdad motsatsen, dvs. att arbetsköparna skall ha den möjligheten.

I det betänkande som i dag föreligger till behandling hänvisar utskottsmajoriteten till vad man skrivit i tidigare betänkanen och till vad som skrivits i propositionen 129 år 1973 av dåvarande inrikesministern Eric Holmqvist beträffande grund för uppsägning och avsked i samband med deltagande i olovlig konflikt.

Vi kan i dag konstatera att arbetsdomstolen redan har skapat prejudikat i denna fråga. Domstolen har helt godkänt det ökända städbolaget ASAB:s motivering för avsked av Skövdestäderskorna. Motiveringen var att strejken var långvarig och därför betraktades som allvarlig. Dessutom har AD lagt stor vikt vid att strejken gällde kamp för högre löner, vilket tydligen enligt utskottsmajoriteten – och den tidigare riksdagsmajoriteten – är en försvårande omständighet.

Att konflikten också i hög grad gällde svårigheter med arbetsledningen och olidliga arbetsförhållanden har arbetsdomstolen inte fäst någon större vikt vid. Arbetsdomstolen har än en gång, som så många gånger tidigare, ställt sig helt på arbetsköparnas sida och godkänt ASAB:s återopande av och hänvisning till lagen om anställningsskydd – att deltagande i arbetskonflikt är saklig grund för t. o. m. avskedande.

De fall av arbetskonflikt som enligt riksdagen och inrikesutskottets majoritet skall kunna tänkas undantas är när konflikten gäller exempelvis dålig arbetsmiljö eller att arbetsledningen har uppträtt olämpligt. Men strejker av den typen är i dag ytterst sällsynta jämfört med de arbetskonflikter som gäller kampen för högre löner, andra löneformer och därmed sammanhängande frågor.

Inte så sällan förekommer det att fackliga förtroendemän i konflikt-situationer klart uttalar sin förståelse för arbetarnas kamp för högre löner, då med hänvisning till att de centrala lönerörelserna inte har givit ett godtagbart resultat. Många fackliga förtroendemän har också uttalat sitt missnöje med den snäva rörelsefrihet som fackföreningarna har lokalt. Men trots att dessa förhållanden är väl kända inte bara hos arbetsköparna utan också i fackföreningsrörelsen och i regeringspartiet är man beredd att på nytt spika att deltagande i arbetskonflikt som gäller kamp för högre löner är att betrakta som saklig grund för både uppsägningar och avskedanden. Detta tydligen för att skrämja arbetargrupper från att aktivt delta i den lokala lönekampen. Jag är övertygad om att det inte finns något som helst stöd för denna uppfattning hos det arbetande folket.

Vänsterpartiet kommunisterna vill än en gång på det bestämdaste tillbakavisa denna tolkning av lagen om anställningsskydd. Denna lag tillkom ju för att, som det så vackert hette, säkra arbetarnas anställning. Men den kan samtidigt användas som slagträ mot arbetargrupper som

Onsdagen den
3 december 1975

Anställningsskydd
m. m.

tvingas ut i öppen strid mot ogina arbetsköpare.

Utskottsmajoriteten hänvisar även i år till arbetsrättskommitténs pågående arbete och förutsätter att kommittén lägger fram förslag som i viss mån kommer att ändra på nu rådande förhållanden. Det är dock inte innebörden i det förslag som f. n. finns i utredningen. Förslaget innebär att om domstol inte utdömer skadestånd – eller utdömer jämkat skadestånd – skall detta skydda mot uppsägning eller avsked. Men utredningen föreslår att vid sådana tillfällen då strejken riktar sig mot avtalet skall högre skadestånd än vad som hittills gällt kunna utdömas. Det innebär i praktiken att alla konflikter som gäller kamp för högre lön kommer att betraktas som allvarliga och också rendera ett högre skadestånd. Arbetsrättskommitténs förslag kommer snarare att skärpa nu rådande praxis. Vi har all anledning att återkomma i denna fråga vid senare tillfälle då arbetsrättskommitténs förslag blivit ett regeringsförslag.

Svartlistning av aktiva och radikala arbetare är ingenting nytt på svensk arbetsmarknad. Sådan har förekommit mer eller mindre oavbrutet ända sedan den tid då arbetarrörelsen beslutade sig för att föra en organiserad kamp mot kapitalet. Svartlistning förekommer än i dag, oavsett hur mycket det pratas om arbetslivets demokratisering, medbestämmanderätt, medinflytande eller vilka andra vackra ord man använder för att skyla över och dölja motsättningarna mellan lönearbetare och arbetsköpare. Vänsterpartiet kommunisterna påtalade förekomsten av svartlistning i en motion med anledning av propositionen om lagen om anställningsskydd. Vi krävde då att svartlistning av politiskt och fackligt aktiva arbetare skulle i lag förbjudas.

Regeringspartiet och de borgerliga partierna hänvisade då till svårigheterna med en sådan lagstiftning, samtidigt som man enstämmt ansåg det felaktigt att arbetare som anvisats arbete av arbetsförmedling skulle kunna vägras arbete på osakliga grunder. Det var således ett medgivande att de synpunkter vi framfört i vår motion var riktiga. Man tillade också att en sådan lagstiftning måste medföra arbetsförmedlingstvång. Detta är helt riktigt. Om en lagstiftning mot svartlistning antas måste man samtidigt införa arbetsförmedlingstvång. Det existerar f. ö. en sådan lagstiftning redan nu, även om den endast omfattar äldre arbetare eller arbetare med nedsatt arbetsförmåga. Jag ser inget hinder för att utsträcka denna lagbestämmelse till att gälla alla arbetssökande. Då skulle arbetsköparnas enväld på den punkten avskaffas. Det skulle göra det omöjligt att svartlista någon på grund av facklig eller politisk aktivitet. Om vi hade haft en sådan lag skulle exempelvis inte Brasons i Gällivare kunnat utestänga de sömmerskor som tvingades ut i en s. k. olaglig strejk och sedan blev avstängda från sina anställningar. Denna strejk stöddes f. ö. av många fackliga organisationer, vilket bevisar att många arbetargrupper ansåg sömmerskornas kamp berättigad. Många fackliga organisationer gav också sömmerskorna ekonomiskt stöd.

I ett frågesvar sade arbetsmarknadsministern att han ogillade en rekryteringspolitik som diskriminerar vissa arbetare. Obligatorisk arbets-

förmedling ansåg dock arbetsmarknadsministern inte vara ett lämpligt sätt att lösa problemen på utan hänvisade till ett ökat inflytande för arbetarna över företagens personalpolitik – dock utan att tala om vad detta ökade inflytande skulle bestå i.

Vänsterpartiet kommunisterna har i andra sammanhang motionerat om att fackföreningarna skulle få bestämmanderätt, dvs. vetorätt, beträffande personalfrågor, men den gången röstades motionsyrkandet ner av regeringspartiet och de borgerliga partierna. Man ville således inte genomföra ett ökat inflytande. Jag måste ställa frågan: Hur har man då tänkt lösa problemen? Meningen är kanske att man skall ha någon typ av samrådsgrupp, som utan beslutanderätt skall prata om problemen.

Vänsterpartiet kommunisterna har åter tagit upp dessa frågor i motionen 1975:400. Som jag tidigare sagt har utskottsmajoriteten även denna gång yrkat avslag på motionens samtliga yrkanden.

Herr talman! Med hänvisning till vad jag nu sagt och vad som anförts i motionen yrkar jag bifall till den vid inrikesutskottets betänkande nr 18 fogade reservationen.

Herr ERIKSSON i Arvika (fp):

Herr talman! Jag skall inte ta upp någon sakdebatt med herr Hallgren i detta ärende. Herr Hallgren har varit vänlig och pekat rätt utförligt på utskottets motivering för avslag på vpk-motionen.

Vi vet att en proposition kommer våren 1976 på grundval av arbetsrättskommitténs förslag. Då kommer frågan om anställningsskydd vid deltagande i arbetskonflikt att behandlas. Jag kan tillägga att vi har fått besked om att lagrådsremissen väntas i januari. Med hänsyn härtill anser utskottet det självklart att riksdagen inte nu skall göra något uttalande i frågan.

Detta är, herr talman, skälet till utskottsmajoritetens ställningstagande, och jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr HALLGREN (vpk):

Herr talman! Det ligger naturligtvis någonting i att man skall avvakta utredningar. Men dessa frågor är av yttersta betydelse för dem som jobbar ute på de olika arbetsplatserna.

Innan lagen har trätt i kraft – om nu regeringen kommer med ett förslag, som tar upp dessa frågor, och om det sedan blir något av förslaget – hinner många bli vägrade anställning på grund av svartlistning och många kommer att kunna avskedas på grund av deltagande i strejk. Därför hade det varit befogat att tillgodose de av oss ställda kraven.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Hallgren, och förklarades den förra propositionen

Nr 34

Onsdagen den
3 december 1975

Anställningsskydd
m. m.

vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hallgren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 18 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Hallgren.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hallgren begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 279
Nej - 14

Mom. 2 och 3

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

§ 6 Föredrogs

Inrikesutskottets betänkanden

1975/76:19 med anledning av motion om värdesäkring av pensioner för statstjänstemän m. m.

1975/76:20 med anledning av motion om indexreglering av löner m. m.

1975/76:21 med anledning av motioner om styrelserepresentation för anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 7 Herr talmannen meddelade att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde skulle socialförsäkringsutskottets betänkanden nr 15 och 17 uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden.

§ 8 Kammaren åtskildes kl. 21.44.

In fidem

BERTIL BJÖRNSSON

/Solveig Gemert